

DE VLAAMSE MINISTER VAN BUITENLANDS BELEID EN ONROEREND ERFGOED

MEDEDELING AAN DE VLAAMSE REGERING

Betreft: project herdenking 100 jaar Groote Oorlog (2014-18) – Vlaams actieplan – verslaggeving 2018

1. Achtergrond

Op 17 februari 2012 heeft de Vlaamse regering nota genomen van het Vlaams actieplan met betrekking tot de herdenking 100 jaar Groote Oorlog (2014-18) (VR 2012 1702 MED.0075/1 en MED.0075/2). Op 23 november 2012 (VR 2012 2311 MED.0523/1), op 29 november 2013 (VR 2013 2911 MED.0640/1BIS), op 7 november 2014 (VR 2014 0711 MED.0429/1 en 0429/2), op 11 december 2015 (VR 2015 1112 MED.0552/1 en 0552/2), op 10 februari 2017 (VR 2017 1002 MED.068/1-4) en op 20 april 2018 (VR 2018 2004 MED 145/1/2/3/4) nam de Vlaamse Regering nota van de geactualiseerde versies van het actieplan. Met dit verslag wordt de rapportage over het herdenkingsproject aan de Vlaamse regering formeel afgesloten.

Het plan is een bundeling van verschillende actiepunten die een bijdrage vormen tot de realisatie van het herdenkingsproject. Het Vlaams actieplan is ingedeeld in de volgende rubrieken:

- Algemeen (A)
- Buitenlands Beleid (BB)
- Cultuur, Jeugd en Media (CJM)
- Communicatie (COM)
- Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI)
- Federaal, Gemeenschappen en Gewesten (FFG)
- Agentschap Natuur en Bos (ANB)
- Vlaamse Landmaatschappij (VLM)
- Landbouw en Visserij (LV)
- Mobiliteit en Openbare werken (MOW)

- Onderwijs en Vorming (OV)
- Onroerend Erfgoed (OE)
- Toerisme (TOE)

Bij elk actiepunt hoort een fiche met meer informatie en uitleg over de concrete invulling. In de fiches staat informatie over de initiatiefnemers, de actoren en de timing van de actiepunten, met uitleg over de historiek en de stand van zaken van de verschillende projecten. Op die manier bevat het actieplan actuele informatie en is het geschikt als monitoringinstrument voor de verschillende projecten.

De actualisering is tot stand gekomen na schriftelijke input van de leden van de centrale projectgroep 100 jaar Grote Oorlog. Aan de leden werd gevraagd om de beschikbare informatie aan te passen en te actualiseren.

De mededeling aan de Vlaamse Regering van 23 juli 2010 (VR 2010 2307 MED.0403) legde het takenpakket van het projectsecretariaat vast. Dat vertaalde zich in verschillende acties. Veel van die taken werden doorlopend ingevuld en bleven dus een belangrijk aandachtspunt voor de werking van het projectsecretariaat gedurende de herdenking

- aansturen van de centrale projectgroep;
- inventariseren van de internationale herdenkingsplechtigheden, investeringsplannen en andere WO I-initiatieven in binnen- en buitenland;
- formuleren van concrete voorstellen voor de organisatie van internationale herdenkingsmomenten in Vlaanderen;
- opbouwen van een netwerk van actoren en partners in binnen- en buitenland.
- detecteren van stakeholders;
- voortgangsbewaking van het project;
- communiceren over de voortgang van het project;
- correct doorverwijzen en aftoetsen van projectvoorstellen die in het kader van het herdenkingsproject via de reguliere subsidiekanalen kunnen worden gefinancierd;
- ...

De centrale projectgroep was het coördinatie- en informatie-uitwisselingsplatform van het project, voor de activiteiten die door de verschillende geledingen van de Vlaamse overheid (departementen en agentschappen) in het kader van het herdenkingsproject werden ontwikkeld en fungeerde als adviesorgaan voor de Vlaamse Regering.

De centrale projectgroep bestond uit vertegenwoordigers van de Vlaamse overheid en wordt voorgezeten door de secretaris-generaal van het Departement Buitenlandse Zaken.

De beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid die niet direct gevat werden door het herdenkingsproject, hebben een contactpersoon aangeduid, zodat ze betrokken werden bij en geïnformeerd werden over het WO I-project.

De taken voor de centrale projectgroep betroffen vooral de doorlopende acties, zoals beschreven in het actieplan:

- melden van gesubsidieerde projecten in het kader van de WO I-herdenking aan het projectsecretariaat, om zo te komen tot een inventarisering van alle projecten en activiteiten die door de departementen en agentschappen van de Vlaamse overheid worden betoelaagd in het kader van het herdenkingsproject;

- aanvullen van het Vlaams actieplan met nieuwe actiepunten uit de verschillende beleidsdomeinen en de actualisering van de bijhorende fiches;
- aanleveren van relevante informatie uit de verschillende beleidsvelden en sectoren aan het projectsecretariaat in het raam van de uitbouw van een netwerk van relevante actoren op het terrein;
- systematisch aftoetsen van de initiatieven in het beleidsdomein met het projectsecretariaat zodat het overzicht te allen tijde bewaard blijft;
- de projecten en initiatieven kaderen in de algemene visie en doelstellingen van het herdenkingsproject;
- communiceren rond het herdenkingsproject vanuit de verschillende betrokken beleidsdomeinen.

2. Rapportering

a. Algemeen

Het regeerakkoord 2014-2019 bevestigt het herdenkingsproject 100 jaar Groote Oorlog. Met het kabinet van minister-president Geert Bourgeois - tevens coördinerend minister - heeft het projectsecretariaat afgesproken dat de rapportering rond het actieplan 100 jaar Groote Oorlog (2014-18) op jaarlijkse basis zal gebeuren.

Het projectsecretariaat heeft als taak om een overzicht bij te houden van de initiatieven van de internationale actoren. Zo werd er per prioritaire partner een fiche opgemaakt met de volgende gegevens: algemene informatie met betrekking tot WO I, voorgaanden, relevante contactpersonen en adressen, dossiers en links.

Op basis van de analyse van de beleidsnota's 2014-2019, de beleidsbrieven 2017-2018, 2018-2019 en de activiteiten en planning van de Algemeen Afgevaardigden van de Vlaamse Regering heeft het projectsecretariaat dit verslag opgesteld.

Het projectsecretariaat staat eveneens in voor de financiële afhandeling van WO I-dossiers.

In 2014 ging het departement een samenwerking aan met de vzw Scriptie voor de organisatie van een Scriptieprijs 100 jaar Groote Oorlog. Met die prijs zullen gedurende vijf jaar (2014-2018) bachelor- en masterproeven over Wereldoorlog I in kaart worden gebracht en bekroond. Voor het project werd een specifieke website ontworpen, <http://www.scriptieprijs2014-18.be>. De 2de editie van de WO I Scriptieprijs vond plaats op 24 november 2018 in Ieper. De winnaar van deze editie is Luc De Munck, Master in de Geschiedenis met de scriptie '*Soms genezen, dikwijls verlichten, altijd troosten: Belgische verpleegsters tijdens de Eerste Wereldoorlog*'.

Het Departement verleende in 2017 twee subsidies aan Westoer apb. rond het project '100 jaar Wapenstilstand', dat is doorgegaan van 9 tot 11 november 2018. Een eerste subsidie bedroeg 25.000 euro als tegemoetkoming in de coördinatie van het project. Een tweede subsidie van 177.900 euro werd toegekend ter ondersteuning van het inhoudelijk programma.

In 2018 verleende minister-president Geert Bourgeois een subsidie van 25.000 euro aan Mesen Peace Village als tegemoetkoming in het project '18 in 18', waarbij 61 jongeren uit 35 betrokken landen bij het WO I-conflict werden samengebracht om een hedendaagse vredesboodschap uit te werken. Dit vond plaats van 24 tot 28 augustus 2018.

Daarnaast kende minister-president Geert Bourgeois een subsidie toe van 20.000 euro aan de Stad Leuven als tegemoetkoming in het project '*Vredesbeiaard*', een samenwerking tussen Leuven en de Duitse stad Neuss.

De Stad Gent ontving een subsidie van 25.000 euro voor de organisatie van de vredeshymne '*Distortion, a Hymn to Liberty*', een compositie van Dirk Brossé, Jef Neve en Frederik Sioen. Het concert vond, in samenwerking met het Festival van Vlaanderen, plaats op 20 september 2018.

Maar ook na de eeuwherdenking geniet het thema van de Eerste Wereldoorlog volop aandacht. Zo verleende minister-president Geert Bourgeois op 20 december 2018 een subsidie aan Dublin City Council ten belope van 75.000 euro voor de aanleg van een herdenkingstuin in Dublin waarvan de opening voorzien is in de eerste helft van 2019.

Ten slotte kende minister-president Geert Bourgeois Westtoer een subsidie toe van 150.000 euro om een studie te financieren rond de wederopbouw in de streek en elders in Vlaanderen zoals de martelaarssteden. De algemene doelstelling van het project is om het brede thema van de wederopbouw voor een ruim publiek op een kwaliteitsvolle en eigentijdse manier te ontsluiten. Bijkomend kende het departement Kanselarij en Bestuur een subsidie toe van 125.000 euro aan Westtoer voor de organisatie van een start- en slotevenement 'Project Wederopbouw na WOI' in respectievelijk Diksmuide en Ieper. Beide evenementen zijn gepland in 2020.

b. Intra-Belgische context

Sinds het akkoord over een intra-Belgisch afsprakenkader voor de samenwerking rond de herdenking van de 100ste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog (2014-2018) is het overlegplatform de voorbije jaren periodiek bijeengekomen. In 2018 vond er geen bijeenkomst meer plaats.

België participeert in het Canadese project 'The World Remembers' van Robert Thomson. Het project bestaat uit de samenstelling van een gegevensbank met een lijst van alle slachtoffers van de Grote Oorlog en de mogelijkheid om hun namen te projecteren op herdenkingsmonumenten in elk van de deelnemende landen, telkens van oktober tot en met 11 november in de jaren 2014 tot en met 2018. Voor België worden de namen van de burger- en militaire slachtoffers bezorgd door het In Flanders Fields Museum. De Vlaamse Regering verleende hiervoor een bijdrage van 20.000 euro in naam van België.

c. Buitenlands Beleid

In 2018 vonden de volgende vermeldenswaardige initiatieven en bezoeken plaats in Vlaanderen:

- Opening van de tentoonstelling '*de Slag om de Noordzee*' in het Provinciaal Hof in Brugge (20 april 2018) en deelname aan de herdenkingsplechtigheid rond de Slag om de Noordzee in Zeebrugge (21 april 2018);
- Ondersteuning van het project '*18 in 18*' van Mesen Peace Village (24 tot 28 augustus 2018);
- Ondersteuning van het project '*Vredesbeiaard*' in de Abdij van Park waarvan de inhuldiging doorgegaan is op 11 november 2018;
- Opvolging van het Belgisch-Frans dossier met betrekking tot de erkenning van WO I-monumenten en begraafplaatsen binnen de landschappelijke context als Unesco-Werelderfgoed (zie hoofdstuk Onroerend Erfgoed).

In 2018 stond Vlaanderen sterk in de kijker naar aanleiding van het driedaags programma rond *'100 jaar Wapenstilstand'*. Onder leiding van de Vlaamse overheid en in nauwe samenwerking met (lokale) partners werd een programma uitgewerkt dat verschillende luiken inhield. Naast een artistiek en muzikaal luik vond er eveneens een academische zitting en officiële herdenkingsplechtigheid plaats.

Het departement ondersteunt actief de internationale samenwerking met de prioritaire partners, zoals het Verenigd Koninkrijk en de devolved nations Wales, Schotland en Noord-Ierland, evenals Frankrijk, Duitsland, Canada, Australië, Nieuw-Zeeland, Ierland en de Verenigde Staten.

Verenigd Koninkrijk

Net zoals de vorige jaren werden door de Algemeen Afgevaardigde van de Vlaamse Regering (AAVR) in Londen heel wat projecten ondersteund in het kader van 100 jaar Groote Oorlog. Bijzondere aandacht ging naar de herdenking van en de tentoonstelling rond de Raid op Zeebrugge/Oostende in april/mei 2018, het herdenkingsconcert editie 2018 en de verdere voorbereidingen met betrekking tot de Flanders Fields Memorial Garden in Dublin. De opening ervan is gepland voor de 1ste helft van 2019.

Meer in het bijzonder werden volgende activiteiten georganiseerd:

- 19/3/2018: boekvoorstelling *'Olympians in Flanders Fields'* door UGent Professor Herwig Reynaert, Londen;
- 8/11/2018: Flanders Remembers Concert: *'Distorsion, a Hymn to Liberty'* en *'The Cool Web: a Robert Graves Oratorio'*, St. Paul's Cathedral, Londen.

Ten slotte trad de Koninklijke Harmonie Ypriana op tijdens het Edinburgh Tattoo Festival dat plaats vond van 28 juli tot 26 augustus 2018. Elke avond blies een delegatie van Ypriana er de Last Post in het raam van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Minister-president Geert Bourgeois woonde er een optreden bij naar aanleiding van zijn bezoek aan Schotland op 16 augustus 2018.

Frankrijk

In 2018 werd verder ingezet op het Frans-Belgisch '14-18'-project, met het oog op de inschrijving van de geselecteerde oorlogssites van de Westhoek tot de Frans-Zwitserse grens op de UNESCO-Werelderfgoedlijst (zie hoofdstuk Onroerend Erfgoed).

Op 10 november 2018 woonde Vlaams minister van Cultuur, Sven Gatz een exclusieve vertoning bij van *'Shell Shock'* van Sidi Larbi Charkaoui in de Philharmonie in Parijs. De vertoning maakte deel uit van de Franse slotceremonie rond de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Dit gebeurde in nauw overleg met de Algemeen Afgevaardigde van de Vlaamse Regering.

Australië

Op 5 november 2018 vond in Ieper de inhuldiging plaats van de replica's van de *'Leeuwen aan de Menenpoort'* in aanwezigheid van de Australische minister van Veteranenzaken Darren Chester.

Verenigde Staten

De Algemeen Afgevaardigde van de Vlaamse Regering in New York bouwde ook in 2018 zijn Amerikaans netwerk verder uit. De Algemeen Afgevaardigde in New York maakt deel uit van het World War One Centennial Committee voor New York City.

Qua publieksdiplomatie waren vooral de WO I-activiteiten (In Flanders Fields Memorial, Flanders Remembers concert, de samenwerking met de US en NYC WWI Centennial commissies, WO I-tentoonstellingen, advertentie in USA Today...) visitekaartjes bij de stad, staat, federale overheid en het ruime publiek.

De volgende activiteiten kaderden binnen het jaarprogramma van AAVR New York:

- 31/7/2017 - 7/1/2018: Tentoonstelling *'World War One and the Visual Arts'* – The Met, New York;
- 24/5/2018: jaarlijkse herdenking *'In Flanders Fields Memorial'*, New York;
- 29/10/2018: *'Gazette van Detroit: Remembering the Past, 1914-2018'*, WOI-lezing, Detroit;
- 1-3/11/2018: Symposium *'1918 Crucible of War'*, Kansas City;
- 10/11/2018: *'De Groote Oorlog in Muziek, Word en Beeld'*, Nashville;
- 12/11/2018: Flanders Remembers Concert, *'Armistice: the journey home'*, Washington DC;
- 10/12/2018: WOI seminarie, Roosevelt House, New York.

Canada

Het departement Buitenlandse Zaken neemt de Belgische bijdrage voor zijn rekening (20.000 euro) van het Canadees project *'The World Remembers'*. In het raam van een internationaal project worden al de namen van de WO I-slachtoffers – militairen en burgers wat België betreft – gedigitaliseerd, met de mogelijkheid om die namen, telkens van oktober tot en met 11 november en van 2014 tot en met 2018, wereldwijd te projecteren, rekening houdende met de verschillende tijdzones. Hiervoor wordt samengewerkt met het In Flanders Fields Museum in Ieper.

Op 13 maart 2018 bracht minister-president Geert Bourgeois een bezoek aan Ottawa waar hij een korte plechtigheid bijwoonde aan het monument van John McCrae, auteur van het gedicht *'In Flanders Fields'*.

Duitsland

Op 19 maart 2018 ontving minister-president Geert Bourgeois het bezoek van de nieuwe voorzitter van de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge, de heer Wolfgang Schneiderhan.

In nauwe samenwerking met Toerisme Vlaanderen en de Volksbund organiseerde de Algemeen Afgevaardigde van de Vlaamse Regering in Berlijn een persevent in de aanloop van het project *'ComingWorldRememberMe'*, het participatief project van de kunstenaar Koen Van Mechelen.

Op 15 oktober 2018 organiseerde de Algemeen Afgevaardigde in samenwerking met de andere gemeenschappen, de Volksbund en de Belgische ambassade een gesprekkenreeks *'Herinneringscultuur in dialoog'*. Dhr. Maarten Van Alstein van het Vlaamse Vredesinstituut leverde namens Vlaanderen een bijdrage aan het debat.

De stad Neuss (Nordrhein-Westfalen) werkte samen met de stad Leuven rond het project *'de Vredesbeiaard van Park'*. De Vlaamse Regering leverde hiervoor een financiële bijdrage. De vredesbeiaard werd officieel ingehuldigd op 11 november 2018.

Op 4 december 2018 ging in Berlijn een conferentie door gewijd aan maritiem erfgoed. Deze conferentie werd georganiseerd mede op initiatief van de Algemeen Afgevaardigde van de Vlaamse Regering en het

Agentschap Onroerend Erfgoed. Zo kwam onder meer de duikbootvondst voor Oostende aan bod tijdens de conferentie.

Spanje

Op 16 mei 2018 organiseerde de Spaanse ambassade te Brussel een eerbetoon aan Rodrigo de Saavedra y Vinent. Deze diplomaat speelde een belangrijke rol met betrekking tot de organisatie van de humanitaire hulp in België.

Multilateraal

Ook op multilateraal vlak besteedde het departement aandacht aan de herdenking, Prioritair verleende het departement, evenals de Algemene Afvaardiging in Parijs, zijn medewerking aan het dossier rond de erkenning van de Westelijke frontlijn als Werelderfgoed. Het UNESCO Werelderfgoedcomité besliste tijdens haar 42ste sessie, dat doorging van 24 juni tot 4 juli 2018 in Bahrein, om de behandeling van het dossier uit te stellen (zie hoofdstuk Onroerend Erfgoed).

In het kader van het Europees jaar voor Cultureel Erfgoed en naar aanleiding van 100 jaar Wapenstilstand organiseerden 10 verschillende Europese Regio's, waaronder Vlaanderen, in samenwerking met ERRIN (European Regions Research and Innovation Network), op 3 juli 2018 een studiedag en netwerkevenement rond het thema van oorlog en vrede in Europa tussen 1914 en 1945. Hoofdtthema was de mogelijkheid en wenselijkheid van een zoektocht naar een gezamenlijk Europees narratief en de rol van oorlogssites en memorialen bij de maatschappelijke en Europese integratie. Dhr. Christophe Busch, algemeen directeur van Kazerne Dossin nam er als inhoudelijk gastspreker voor Vlaanderen het woord.

d. Cultuur, Jeugd, en Media

Veel cultuurorganisaties organiseren binnen hun reguliere werking, acties rond de herdenking van Wereldoorlog I waarvoor ze werkingssubsidies ontvangen van de Vlaamse Gemeenschap. Dat geldt met name voor de cultureel erfgoedorganisaties..

Het In Flanders Fields Museum in Ieper en het IJzermemoriaal in Diksmuide werden in 2018 verder ondersteund. Door de overdracht van de provinciale bevoegdheden ondersteunt de Vlaamse overheid sinds 2018 ook het Memorial Museum Passchendaele 1917 in Zonnebeke.

In 2018 was er een nieuwe aanvraagronde voor werkingssubsidies op het Cultureel-erfgoeddecreet voor de beleidsperiode 2019-2023. Het budget voor organisaties die werkingssubsidies ontvangen verhoogde met 9,6 miljoen euro. Het In Flanders Fields museum ontvangt voor de beleidsperiode 2019-2023 640.000 euro per jaar (2014-2018: 475.000 euro), het Passchendaele Memorial Museum 1917 ontvangt voor de periode 2019-2023 155.000 euro per jaar (2018: 75.000 euro).

De werking van de landelijk en regionaal ingedeelde musea wordt getoetst aan de bepalingen van het Cultureelerfgoeddecreet. Centraal staan daarbij staan de zogenaamde '5 functies' van cultureel-erfgoedwerking: verzamelen en in kaart brengen, behouden en borgen, onderzoeken, presenteren en toeleiden en participeren. Deze vijf functies vormen eveneens de basis van het kwaliteitslabel dat de Vlaamse Gemeenschap uitreikt, ook aan organisaties die het niet rechtstreeks ondersteunt. Dit geldt onder meer voor het Talbot House in Poperinge.

De musea met betrekking tot Wereldoorlog I zetten in 2018 bijzonder in op de herdenking van het einde van de oorlogsperiode. Eveneens in dit kader redigeerde FARO, het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, in samenwerking met Onroerend Erfgoed, Natuur en Bos, het Projectsecretariaat en publiek, *'Vredesbomen. Inspiratiebrochure voor een betekenisvolle 11-novemberviering'*.

Het Vlaams Instituut voor de Archivering en de ontsluiting van het Audiovisueel erfgoed (VIAA) leverde naar aanleiding van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog een bijdrage aan de digitalisering van bronnen met betrekking tot die periode. Ongeveer alle originele audiovisuele bronnen uit die periode, die vrij beperkt zijn, werden al gedigitaliseerd. Daarom werd vooral ingezet op documentaire bronnen.

In het project *'Nieuws van de Grote Oorlog'* werden meer dan 360.000 pagina's oorlogspers uit de Eerste Wereldoorlog gedigitaliseerd. Het betreft frontbladen (loopgravenpers) en andere relevante kranten en periodieke bladen, pamfletten en vlugschriften. VIAA realiseerde het project in samenwerking met de Vlaamse Erfgoedbibliotheek en een groot aantal cultureel-erfgoedactoren. Sinds midden 2015 is die schat aan informatie raadpleegbaar via Het Archief.be, een koepelwebsite van VIAA.

Met het webplatform *'Het Archief voor Onderwijs'* biedt VIAA leerkrachten op een eenvoudige manier toegang tot het Vlaams audiovisueel archiefmateriaal. Bij de opstart van het project in 2016 speelde audiovisueel materiaal over Wereldoorlog I een belangrijke rol en dat blijft integraal deel uitmaken van de aangeboden inhoud.

Vierentwintig Vlaamse en federale erfgoedorganisaties werkten de afgelopen jaren samen om de grootste gespecialiseerde collectie van kranten uit de Eerste Wereldoorlog te digitaliseren en online te brengen.

Met de beheerders van het IJzertorenmemoriaal werd in 2016, in overleg met de minister bevoegd voor Onroerend Erfgoed, een beheersovereenkomst gesloten voor de beleidsperiode 2017-2021.

Bij het opstellen van de beheersovereenkomst werd ook rekening gehouden met de conclusies van het onderzoek *'De IJzertoren als memoriaal van de Vlaamse ontvoogding en vrede'*, dat het Vlaams Vredesinstituut in 2015-2016 voerde in opdracht van het Vlaams parlement. Het Vredesinstituut toetste in dit onderzoek de effecten en de concrete invulling van het Memoriaaldecreet.

Media

Het Waterfront, het Eindoffensief en 100 jaar Wapenstilstand stonden centraal in de herdenkingsprogrammatie van de VRT-netten in 2018. Op 11 november bood Eén met *'Nooit meer ten oorlog'* een passend sluitstuk voor vijf herdenkingsjaren bij de openbare omroep.

VRT NWS: het dossier Eerste Wereldoorlog

Net als in de voorgaande herdenkingsjaren bracht de VRT NWS-site in 2018 wekelijks, en vanaf 26 september tot 14 november dagelijks, een overzicht van grote en kleine gebeurtenissen tijdens de Eerste Wereldoorlog 100 jaar eerder. Daarnaast werden regelmatig algemene achtergrondartikelen gepubliceerd over een hele reeks, zeer verscheiden onderwerpen. Tot het voorjaar van 2019 zal dat aangevuld worden met stukken over de naweeën en gevolgen van het conflict dat onze wereld ten gronde veranderde.

De artikelen behoorden zowat altijd tot de best en langst gelezen stukken van de nieuwssite van de VRT. Zo is een indrukwekkend en uniek dossier ontstaan met meer dan 500 artikelen over de Grote Oorlog dat ook in de komende jaren raadpleegbaar zal blijven. Het is de bedoeling dat dit dossier ook een plaats zal krijgen op de website van het In Flanders Field Museum.

Ook Het Journaal en het radionieuws besteedden het hele jaar lang aandacht aan verschillende herdenkingsactiviteiten in Vlaanderen en brachten regelmatig achtergrondstukken over gebeurtenissen 100 jaar geleden.

VRT Televisie

29 juni 2018: Live-uitzending van Het Waterfront op Canvas

Op vrijdag 29 juni konden de kijkers van Canvas het evenement ‘*Het Waterfront*’ live volgen. Canvas-presentatoren Joris Hessels en Dominique Van Malder waren de reporters ter plaatse. Zij maakten een tocht langs de kust, over een afstand van 21 kilometer, van de havengeul in Zeebrugge tot de havengeul in Oostende en kwamen zo langs 6.000 mensen die op een bootje een persoonlijke boodschap hadden neergeschreven, samen met de naam van een slachtoffer uit de Eerste Wereldoorlog.

11 november 2018 - 100 jaar Wapenstilstand: themadag op Eén

Op 11 november startte de herdenking op *Eén* al om 10.00 uur met een verslag door VRT NWS van de herdenkingsplechtigheden rond de Wapenstilstand in Parijs en aan het Graf van de Onbekende Soldaat in Brussel.

Van 12.00 uur tot 21.40 was er ‘*Nooit meer ten oorlog*,’ live vanop de Grote Markt in Ieper, met Karl Vannieuwerke, Arnout Hauben en Goedele Wachters als gastheren- en vrouw. In ‘*Nooit meer ten oorlog*’ vormden boeiende gesprekken, aangrijpende reportages en muzikale intermezzo’s de hoofdingrediënten. Journalist en presentator Karl Vannieuwerke ontving in de pop-up studio tal van gasten en deskundigen, die allemaal vanuit een eigen invalshoek een link met de Grote Oorlog hebben. Met onder meer Piet Chielens, Pieter Serrien, Lieven Scheire, Wim Opbrouck, Barbara Sarafian, Lieve Blancquaert, Nigel Williams, Annelies Beck en Rudi Vranckx. Goedele Wachters was de vliegende reporter in Ieper. De marathonuitzending werd verrijkt met beelden en getuigenissen uit het VRT-archief en de volgende reportages:

- Arnout Hauben trok naar de herbegraving van de Nieuw-Zeelandse officier Captain Walker en ontmoette er zijn nazaten. In april 2016 was hij zelf getuige toen de resten van Henry John ‘Captain’ Walker werden teruggevonden;
- Joris Hessels trok naar de Noordzee om duikers te begeleiden naar het wrak van de in 1916 gezonken Duitse UB29-boot en reisde door naar Duitsland voor een pakkend verhaal met familieleden van één van de geïdentificeerde soldaten;
- Kamagurka ging samen met zijn 95-jarige moeder op zoek naar de oorlogsgeschiedenis van zijn grootvader Charles;
- Wim Lybaert trok door de Westhoek met zijn Colombus en nam Willem Vermandere mee aan boord, dé culturele herdenker van de Eerste Wereldoorlog sinds de jaren zeventig.

Dez Mona, Ozark Henry, Wim Opbrouck en Brihang brachten tijdens de uitzending passend muzikale ode aan de slachtoffers van de Grote Oorlog.

Thema-avond op Canvas

Aansluitend, vanaf 20.55 uur, programmeerde Canvas heel de avond documentaires rond het einde van de Eerste Wereldoorlog. Met de gloednieuwe BBC-documentaire *'Word War 1: The Final Hours'* over het verloop van de onderhandelingen voor de Wapenstilstand in november 1918 en de gevolgen ervan voor de geschiedenis van Europa. Hierna kwam de documentaire *'We Will Remember Them'*, waarin Annabel Verbeke toont hoe de Eerste Wereldoorlog in en rond Ieper dagdagelijks op de meest uiteenlopende manieren wordt herdacht. Voor deze gelegenheid zond Canvas *'De raid op Zeebrugge'* (uit de reeks *Publiek geheim*) en *'De allerlaatste getuigen'* (interviewreeks uit 2013) over het einde van de 'Grote Oorlog' heruit.

Op Ketnet was er de film *Oorlogsgelieven* van Dennis Bots, gebaseerd op het gelijknamige boek van Jacques Vriens.

VRT Radio

Ook Radio 1 trok op 11 november met het actualiteitsmagazine *De Ochtend* naar Ieper en bracht aangrijpende familie verhalen over de oorlog via de *podcast Wapenstilstanddag*. Radio 2 herdacht met onder meer een overzicht van activiteiten in het kader van 100 jaar Wapenstilstand en reportages over lokale herdenkingsinitiatieven. Op MNM legden DJ Sander Gillis en Hannah Eeckhout van MNM NWS aan de hand van drie concrete vragen in een videofilmje uit wat de betekenis van de Eerste Wereldoorlog is geweest.

Klara zond de première van *'A War Requiem'*, een werk van de Vlaamse componist Annelies Van Parys live uit vanuit de Bozar. Het werk *'A War Requiem – For a human World'* wil een eresaluut zijn aan de slachtoffers van alle oorlogen, èn een pleidooi voor meer begrip en menselijkheid. Het Nationaal Orkest van België, Collegium Vocale Gent en solisten Sophie Karthäuser en Thomas Bauer stonden onder leiding van dirigent Hugh Wolff. Eerder, op zaterdag 8 november, bracht dirigent Dirk Brossé in Music Matters een verslag uit van het Flanders Remembers concert in Londen, een initiatief van de Vlaamse Regering, als dank aan het Verenigd Koninkrijk voor hun hulp tijdens de oorlog.

In de podcastreeks *'Het elfde uur'* reconstrueerde historicus Pieter Serrien, net als in zijn gelijknamige boek, de laatste 24 uur van de oorlog. Van elk uur maakte Pieter Serrien voor Klara een aflevering, waarin hij vertelt wat er zich aan de verschillende frontlinies afspeelde.

Ontdek het oorlogsverleden van het VRT-domein

Tijdens de Eerste en Tweede Wereldoorlog werden meer dan 300 mensen geëxecuteerd op het domein waar nu VRT en RTBF gevestigd zijn. De bekendste zijn Edith Cavell en Gabrielle Petit, twee verzetshelden uit de Eerste Wereldoorlog die op de *'Tir National'* in een executiepeloton aan hun einde kwamen. De VRT organiseerde op 25 november een exclusieve rondleiding over het militaire en oorlogsverleden van de VRT-site, met onder meer een bezoek aan het *'Ereveld der gefusilleerden'*.

- e. Vlaamse Landmaatschappij (VLM)

De Vlaamse Landmaatschappij (VLM) heeft een aantal initiatieven genomen. Zo nam VLM het aspect van de Eerste Wereldoorlog mee in de lopende projecten in de Westhoek. Die situeerden zich op het niveau van het restaureren en consolideren van oorlogsrelicten en de recreatieve ontsluiting ervan.

Het voormalig militair domein Vloethemveld (Zedelgem/Jabbeke) fungeerde in de Eerste Wereldoorlog als Duits munitiedepot. In september 2012 werd een historisch onderzoek opgestart naar de militair-historische erfgoedwaarden (inrichtingsplan Vloethemveld-Moubeek). De studie werd in de loop van juni 2013 opgeleverd. Er werd een visie ontwikkeld voor die erfgoedwaarden (vnl. Tweede Wereldoorlog). Inmiddels werd nagegaan wie zal instaan voor de nodige consolidatie- en inrichtingswerken. Dit wordt uitgewerkt en geconcretiseerd in het inrichtingsplan Moubeek-Vloethemveld (landinrichting). In de loop van 2017 en in 2018 werd een beheers- en onthaalplan opgemaakt voor het beschermd cultuurhistorisch landschap Vloethemveld.

f. Agentschap Natuur en Bos

Ook de natuur draagt de sporen van de Grote Oorlog. Een herinneringsproject opgezet door het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) liep onder de noemer '*Taking care of Flanders Fields*'. Het project legde de perfecte link tussen het herinneren van WO I en de core business van het agentschap, nl. het permanent zorg dragen voor de Vlaamse natuur.

Het project steunde op vier pijlers:

- een duidelijke, eenduidige signatuur die elk initiatief van ANB in het kader van 100 jaar Eerste Wereldoorlog mee begeleidt;
- de klaproos en het ontwikkelen van een reeks initiatieven rond dit WO1 symbool;
- de groene oorlogsroute en het organiseren van een reeks activiteiten in en om ANB-domeinen met een WO I-verleden en/of-verhaal;
- de focus op kansen en potentiële samenwerking met diverse partners tijdens de periode 2014-2018.

Dat gebeurde met een project waarin de klaproos centraal staat. Het bloeien van de klaproosvelden moet mensen doen stilstaan bij wat honderd jaar geleden is gebeurd, maar belicht ook de kracht van de natuur die vanuit de vernieling nieuw leven heeft doen ontstaan.

Onder impuls van het Agentschap voor Natuur en Bos werden in 2018 net iets meer dan 100 hectare klaproosvelden ingezaaid, verspreid over de vijf provincies. 53 hectare werden ingezaaid op terreinen van het agentschap en 48 hectare op terreinen van partners, op uitnodiging van het agentschap. Bijzonder indrukwekkend was het klaproosveld van 2 ha groot dat op de flanken van de Koppenberg werd ingezaaid, in de nabijheid van het kerndomein Koppenbergbos. Aan de akkers werd het verhaal via infoborden gekaderd. Om de beleving van de klaproosvelden te versterken op plaatsen waar dat relevant was (meerdere velden geclusterd in een regio), werden drie klaproosfietsroutes uitgetekend die werden aangeboden tijdens de bloei.

In meer dan honderd ANB-domeinen zijn er grotere tot heel kleine verhalen gedetecteerd over WO I. Op basis daarvan werden zeven domeinen geselecteerd als kerndomein; domeinen met grote verhalen met vaak nog heel aanwezige relicten. Gedurende vier jaar werden vanuit die verhalen belevingsprojecten

opgezet. Het agentschap trad als organisator op in de zeven kerndomeinen, waarbij een samenwerking met lokale spelers werd nagestreefd.

In 2018 lag de focus op het Koppenbergbos en dit naar aanleiding van het eindoffensief dat zich november 1918 mee afspeelde in de buurt van Oudenaarde en de Schelde. Op 11 november 2018 werden de relictten van het netwerk aan Duitse oefenloopgraven voor het publiek opengesteld aan de hand van een avontuurlijk touwenparcours. Een veldkeuken en re-enactment maakten de herinnering aan 100 jaar compleet.

Als sluitstuk van *'Taking care of Flanders Fields'* werden op 11 november 2018 meer dan 300 vredesbomen aangeplant. In elk van de zeven kerndomeinen werden er een of meer aangeplant. Vlaams Minister van Omgeving, Natuur en Landbouw, Joke Schauvliege plantte de boom in Oudenaarde in de Rijtmeersen, in de schaduw van het Koppenbergbos. De boom is er geplant op een historische plek. Op die plaats zetten de geallieerden immers, kort voor 11 november, de eerste voet aan land op de rechteroever van de Schelde.

Op uitnodiging van het agentschap plantten ook 230 steden en gemeenten een vredesboom op een voor de lokale gemeenschap strategische plaats. Alle deelnemende steden en gemeenten werden tevens uitgenodigd om het charter te ondertekenen dat door het agentschap samen met het agentschap Onroerend Erfgoed werd opgesteld, waarbij wie ondertekent zich engageert om de vredesboom alle kansen te geven om een boom 'voor de eeuwigheid' te worden.

De bomen werden ter beschikking gesteld door Natuur en Bos. De keuze voor Winterlinde of Zomereik is bepaald in samenspraak met het agentschap Onroerend Erfgoed. Met die twee boomsoorten is gekozen voor bomen die historisch gezien in Vlaanderen het vaakst als herdenkingsboom is aangeplant.

g. Landbouw en Visserij

Het beleidsdomein Landbouw en Visserij werkte tijdens de herdenking van 100 jaar Grote Oorlog samen met het Interfacultair Centrum voor Agrarische Geschiedenis (ICAG) van de KU Leuven en de zusterorganisatie Centrum voor Agrarische Geschiedenis (CAG vzw).

Daarnaast werd een samenwerkingsverband opgericht onder de naam *'Boter bij de vis'*.

'Boter bij de vis' bundelt de krachten van verschillende partners uit de erfgoedsector, de land- en tuinbouw en visserijsector en focust binnen het grotere kader van de herdenking op het thema landbouw en voeding. De rondreizende expo *'Boter bij de vis'* werd in april 2015 officieel geopend in het Hopmuseum in Poperinge en in de Huysmanhoeve in Eeklo. De bezoekers maken vanuit een nieuw perspectief kennis met het leven van alledag tijdens WO I. De problematische voedselsituatie en de creativiteit van de Belgische bevolking staan daarbij centraal. De partners die de expo ontvangen, bouwen naast de rondreizende expo - die in hoofdzaak een algemeen verhaal brengt - ook nog een meer lokaal, regionaal of thematisch luik uit. Speciale aandacht gaat uit naar kinderen van 10 tot 14 jaar. Tijdens het bezoek aan de expo ontdekken zij met het educatief pakket geleidelijk aan hun levensverhaal tijdens WO I en schrijven dat verder uit in hun eigen 'dagboek'. Dat dagboek - dat ze mee naar huis nemen - is meteen ook een herinnering aan de expo. Ook in 2018 reisde de expo *'Boter bij de vis'* naar diverse locaties in Vlaanderen. Het volledige programma kan worden geraadpleegd op www.boterbijdeviswo1.be. In 2018 zetten ontvangers van de expo in op het bereiken van het basisonderwijs en de eerste graad van het secundair onderwijs.

Doorheen de volledige herdenkingsperiode werden er regelmatig lezingen en presentaties gegeven over het thema landbouw, voeding en de Eerste Wereldoorlog. Dit zowel op vraag van landbouworganisaties, heemkundige kringen als gemeenten en musea. Ook in 2018 was dit het geval.

Naast de publieke ontsluiting van het verhaal over landbouw en voeding tijdens de Eerste Wereldoorlog, stimuleerde het Departement Landbouw en Visserij wetenschappelijk onderzoek naar dit thema. In samenwerking met het Interfacultair Centrum voor Agrarische Geschiedenis (ICAG, KU Leuven) loopt sinds november 2014 het onderzoeksproject 'Wereldoorlog I en wederopbouw. De reconstructie van platteland en landschap in Vlaanderen na de Grote Oorlog'. Dit project heeft als doel om nieuwe inzichten aan te leveren over de wederopbouw van het platteland en haar boerderijen en de mechanismen die achter dit herstel schuilgingen. In het najaar van 2018 werden de eerste onderzoeksresultaten gepresenteerd op een studiedag. Deze studiedag nam de vorm aan van een inspiratiemoment, gericht op de ontsluiting van het wederopbouwvergoed voor een breder publiek. In 2018 werden ook nieuwe publieksgerichte acties voorbereid die in 2019-2020 het verhaal van de wederopbouw (in de Westhoek) bij het brede publiek kunnen brengen.

h. Onderwijs en vorming

De verschillende partners waarmee het Departement Onderwijs en Vorming samenwerkt (Vlaams Instituut voor Archivering, Bijzonder Comité Herinneringseducatie, Oorlog en Vrede in de Westhoek), werkten doorlopend verder aan de doelstellingen van het actieplan.

Via de websites herinneringseducatie.be, cultuurkuur.be, ingebeeld.be en de website en databank van KlasCement werd actief ingezet op de bundeling van en communicatie over de verschillende initiatieven en projecten met betrekking tot de herdenking van WO I met een educatief karakter.

De website van het Bijzonder Comité Herinneringseducatie werd geactualiseerd en zette de schijnwerpers op de inhoudelijke uitdieping van een aantal thema's. Zowel voor het basis- als het secundair onderwijs is een themadossier uitgewerkt rond Wapenstilstand en 100 jaar Grote Oorlog. Deze bevatten achtergrondinformatie, concrete tips en verwijzingen naar relevant educatief aanbod. Er werd gewerkt aan een koppeling tussen de website van het BCH, KlasCement en Het Archief voor Onderwijs. Met deze laatste wordt een projectsite rond herinneringseducatie uitgebouwd.

Het voorstel van decreet met betrekking tot de nieuwe einddoelen voor het leerplichtonderwijs, dat op 17 januari 2018 definitief is goedgekeurd, bevat een reeks sleutelcompetenties die de basis moeten vormen van het hernieuwde curriculum. Eén van de sleutelcompetenties is 'competenties met betrekking tot historisch bewustzijn', dit om het belang van het leren uit het verleden een meer nadrukkelijke plaats te geven in het curriculum. Op 5 december 2018 keurde het Vlaams Parlement de nieuwe eindtermen voor de 1e graad van het secundair onderwijs goed, ontwikkeld op basis van de hoger vermelde sleutelcompetenties.

i. Onroerend Erfgoed

Afgelopen zomer werd het gezamenlijke voorstel van Vlaanderen, Wallonië en Frankrijk om een selectie van militaire begraafplaatsen en monumenten voor de vermisten langs het voormalige Westelijke Front van de Eerste Wereldoorlog te laten erkennen als UNESCO Werelderfgoed uitgesteld. Het Werelderfgoedcomité volgde daarmee het advies van het International Council on Monuments and Sites

(ICOMOS), het onafhankelijk wetenschappelijk adviesorgaan van de Werelderfgoedconventie. Deze ongewone beslissing was gebaseerd op de vaststelling dat er nood is aan een reflectie over de plaats op de Werelderfgoedlijst van sites die gelinkt zijn aan recente conflicten en aan andere negatieve/ voor verdeeldheid zorgende herinneringen. Omdat nog steeds niet duidelijk is hoe deze reflectie georganiseerd zal worden, heeft de minister-president in november 2018 een brief gestuurd aan de Unesco assistent-directeur-generaal voor Cultuur.

De Vlaamse WO I-stuurgroep met daarin vertegenwoordigers van de Vlaamse, West-Vlaamse en gemeentelijke overheden en administraties, de betrokken beheerders en het maatschappelijke middenveld, werd op geregelde tijdstippen geïnformeerd over de stappen in de evaluatie van het WO I-Werelderfgoed dossier. Wanneer er meer duidelijkheid komt over het verdere verloop van het dossier zal de WO I-stuurgroep opnieuw geïnformeerd worden.

Voor het belangrijkste en meest relevante WO I-erfgoed werd een beschermingsbeleid opgestart. Twee grote thema's, met name 'militaire begraafplaatsen' en 'herdenkingsmonumenten' zijn al afgerond. Voor een derde thema 'verdedigingsconstructies' lag de nadruk in 2018 op bunkers en stellingen langs de Belgisch-Nederlandse grens en rond Antwerpen. Deze grote thema's werden aangevuld met de bescherming van specifieke items zoals noodwoningen en logistieke constructies. Er werd gestart met een thematische beschermingscampagne voor wederopbouwhoeves in West-Vlaanderen. Hier zal in de loop van 2019 nog aan verder gewerkt worden. Voor de best bewaarde mijnkratersite bij Bellewaarde (leper) loopt een archeologische bescherming. In 2018 werden 7 standaard erfgoedpremies en 7 onderzoekspremies toegekend.

Op 7 juni 2017 ondertekenden Geert Bourgeois, Vlaams minister-president en Vlaams minister van Onroerend Erfgoed, en Sir Tim Laurence, vicevoorzitter van de Commonwealth War Graves Commission (CWGC), een meerjarenpremieovereenkomst voor het uitvoeren van restauratiewerken op 24 Britse militaire begraafplaatsen in de Westhoek. De totale kostprijs van de restauratie bedraagt ruim 6,5 miljoen euro. De Vlaamse overheid stelt daar een totaal premiebedrag van 3.915.393,60 euro tegenover, gespreid over vijf jaar. Voor 2018 betreft het 1.026.641,40 euro.

De expertise over WO I-erfgoed werd verspreid en gedeeld tijdens lezingen en publicaties.

j. Toerisme

Vanuit toeristisch oogpunt had Vlaanderen de ambitie om dé regio in Europa te worden waar bezoekers het verhaal van de Eerste Wereldoorlog kunnen beleven als een fascinerende geschiedenis met een universeel menselijke boodschap van vrede. De herdenkingsperiode 2014-2018 vormde een sterke hefboom om die ambitie waar te maken.

Impulsen

Na een studie van de actuele situatie in 2008, werden in 2010 impulsen gegeven ter verbetering en uitbreiding van het vaste aanbod aan WO I-bezienswaardigheden en onthaalinfrastructuur. Dat gebeurde via het Impulsprogramma 100 jaar Grote Oorlog (2010, 15 miljoen euro verdeeld over 44 projecten). Met uitzondering van één project (dat werd stopgezet), werden alle investeringsprojecten afgewerkt. De vijf strategische projecten (leper, Zonnebeke, Poperinge, Diksmuide en Nieuwpoort) waren eind 2014 al open voor het publiek, wat betekent dat Vlaanderen klaar was om de vele bezoekers te ontvangen..

Een tweede oproep binnen het impulsprogramma (2012, 6,7 miljoen euro voor 14 projecten) was erop gericht om tijdens de herdenkingsjaren 2014 en 2015 een aantal hoogstaande publieksevenementen met internationale uitstraling te programmeren. Al die evenementen vonden ondertussen plaats, met groot tot zeer groot succes. Het Lichtfront, het ponton over de Schelde, 1000 Voices for Peace, de 30.000ste Last Post, 100 jaar Talbot House spraken tot de verbeelding van een ruim binnenlands en buitenlands publiek.

Om een gelijkaardige affiche samen te stellen voor de jaren 2016 tot en met 2018 werd een derde oproep gelanceerd (2014, 4,2 miljoen euro). Twaalf evenementen kregen financiële steun toegezegd. Ook deze evenementen bleken impactvol zowel naar kwaliteit als naar publieksbereik. Zeker te vermelden hier zijn *'Oorlog in Korte Broek'* en *'De Zij-kant van de Oorlog'*, het tentoonstellingsproject *'1917, Totale Oorlog in Vlaanderen'* en *'Kraterfront'*. Een relatief bescheiden en gespecialiseerde tentoonstelling over het Chinese Labour Corps in Poperinge bleef dubbel zo lang open als gepland dankzij het verrassende succes. In het laatste eeuwherdenkingsjaar viel vooral de belangstelling op voor de tentoonstelling *'Sporen van de Oorlog/Traces of War'* in het In Flanders Fields Museum, en de landschapskunstinstallatie *'Coming WorldRememberMe'* nabij Ieper, met bijna 300.000 bezoekers in ruim zeven maanden.

Productontwikkeling

Sinds 2012 zijn tal van inspanningen geleverd op het vlak van productontwikkeling en onthaal in samenwerking met de talrijke lokale actoren, uitwerken van commerciële reispakketten, tours en excursies, organiseren van de basisinformatie en van het onthaal, gidsen, informeren van Vlaamse congresbedrijven. Gezien het belang van de Westhoek werken Toerisme Vlaanderen en het West-Vlaams Programmasecretariaat op dat vlak nauw samen. Toerisme Vlaanderen verleende ook financiële steun aan het project *'Visitor Management'* van Westtoer, dat een aantal lacunes opving in de informatieverstrekking en doorverwijzing in het oorlogslandschap.

Speciale aandacht ging naar de toegankelijkheid voor personen met een handicap, een project dat de volledige vakantieketen zo toegankelijk mogelijk wil maken en dat liep tot einde 2014. Het leverde Vlaanderen in 2013 de *'Amadeus & WTM (World Travel Market) Award for Accessible Tourism'* op, een wereldwijde erkenning voor dat volgehouden beleid. Ook na 2014 ging de informatieverstrekking over de toegankelijkheid van Flanders Fields onverminderd verder, met ook een specifieke brochure voor personen met visuele beperkingen.

Op het vlak van internationaal onthaal voorzag Toerisme Vlaanderen vanaf 2014 een thematische inkleding van de niet-Schengen aankomststruimte op Brussels Airport en van de NMBS-stations Ieper, Diksmuide en Poperinge. Een mini-gids (4 talen, 50.000 exemplaren) maakte de internationale bezoeker wegwijs in het herdenkingsprogramma van Vlaanderen en beleefde vijf edities (2014 tot en met 2018).

Promotie

Het toeristisch marketingplan voorzag internationale promotie door Toerisme Vlaanderen in Groot-Brittannië, Nederland, Ierland, Canada, de Verenigde Staten, Nieuw-Zeeland, Australië, Frankrijk, Duitsland en in mindere mate China en India.

Na een bescheiden start in 2012, werd vanaf het voorjaar 2013 volop ingezet op de promotie naar de professionele reissector. Meerdere groepen buitenlandse touroperators kwamen op verkennend plaatsbezoek, dankzij de bemiddeling van Toerisme Vlaanderen. Daaronder ook talrijke educatieve touroperators, die belangrijke intermediären zijn voor de vele schoolreizen uit de UK, Ierland en Australië. Die communicatie naar de professionele reissector liep gedurende de hele eeuwherdenking en zal ook na 2018 worden verdergezet, zij het op een minder intensief niveau.

Sinds de herfst van 2013 loopt de communicatie naar de internationale media en werden buitenlandse cultuur-toeristische journalisten aangespoord om over 100 Jaar Groote Oorlog te berichten. Zo ontving Toerisme Vlaanderen in 2018 nog 43 buitenlandse journalisten voor reportages over 'Flanders Fields'.

Het brede publiek in de beoogde landen werd benaderd met een internationale communicatie-campagne. De zeer succesvolle pagina www.facebook.com/flandersfields1418 - met ondertussen 169.000 fans - maakt er deel van uit. Ook thema's die door tentoonstellingen of evenementen werden aangeraakt, kregen ondersteuning via communicatie-acties. Meer evenementiële communicatie-acties werden opgezet rond betekenisvolle momenten in de herdenking. Die genereren media-aandacht en vormen ook het startpunt voor digitale informatie-acties over herdenkingsbestemming Vlaanderen. Dergelijke acties gebeurden onder meer in de aanloop naar de verschillende officiële herdenkingen van de Slag bij Passchendaele. Vermeldenswaard blijft '*de Mud Soldier*', een project op Trafalgar Square in Londen (2017), dat in 2018 overladen werd met maar liefst 14 voornamelijk internationale awards voor creativiteit en effectiviteit van deze campagne.

In 2018 vonden nog twee belangrijke digitale promotiegolven plaats, waarvan de laatste benadrukte dat Vlaanderen een bestemming voor herdenking blijft, ook na 2018.

Resultaten en continuïteit

Uit het jaarlijks onderzoek van Westtoer, gesubsidieerd door Toerisme Vlaanderen, blijkt dat het aantal bezoekers aan de belangrijkste WO I-sites in de Westhoek in de jaren 2014 tot 2018 een totaal bereikt heeft van 2,8 miljoen. of gemiddeld per jaar 560.000. Daarbij zijn nog niet de 213.000 bezoekers geteld aan het landschapskunstwerk '*ComingWorldRememberMe*' in 2018. De ambitieuze doelstelling, namelijk 500.000 bezoekers per jaar, is dus ruim gehaald. Het aandeel buitenlandse bezoekers is meer dan de helft en bedraagt ongeveer 56%. Het Verenigd Koninkrijk en Nederland zijn de belangrijkste herkomstlanden, maar ook de intercontinentale bezoekers uit Australië, Nieuw-Zeeland, Canada en de USA zijn opvallend sterk aanwezig.

Met een dergelijk succes, als resultaat van de sterke en systematisch opgebouwde product- en reputatie-ontwikkeling, moeten de ambities verder reiken dan de herdenkingsjaren zelf. Ook in de komende termijn moet Vlaanderen kunnen kapitaliseren op deze succesvolle aanpak, die ook gestoeld is op een sterke samenwerking tussen de verschillende spelers in binnen- en buitenland. De ambitie van Toerisme Vlaanderen is om de internationale aantrekkingskracht van het WO I-thema in de komende jaren te consolideren op een niveau dat hoger is dan vóór de herdenking. Het heeft zich al geëngageerd om de communicatie over het thema verder te zetten, en om vanuit eigen middelen in 2019 en 2020 ondersteuning te verlenen aan het project over de Wederopbouw dat Westtoer in samenwerking met lokale spelers momenteel voorbereidt voor 2020.

Geert BOURGEOIS